

OMURGA

Vivet Kanetti

Mart 1997, YeniYüzyıl

Hocalar da hep hatırlatıyor, hata kullara mahsus diye ama kimi hataların koca bir mesleği yıllarca travmaya sokması da görülmemiş şey değil. Dönemin prestijli yazarı, yayınevi N.R.F'in (Gallimard) editörü **André Gide**'in Proust'a karşı işlediği fahiş hata misali. O gün bugün, her iddialı yayınevının korkulu rüyasıdır biraz, alelade bir zarftan çıksa da edebiyatın çehresinin değiştirecek eseri boş bulunup geri göndermek. Proust'un **Kayıp Zamanın İzinde**'sinin iki cildi, postaladıkları ilk yayınevından değil, Grasset'den ve de yazarın tüm masrafları cebinden ödemesiyle çıktıktan bir süre sonra, hayret ve suçlamalar eseri

reddetmiş editöre André Gide' e yönelir ve Proust ayarında bir yazara karşı bu akıl almaz körlük onu ebediyen damgalar.

Konuyla ilgili tanıklıklar muhteliftir.

Proust'a kalırsa (belleğim yanıltmıyorsa yardımcısı Céleste'in kitabında da vardır bu görüş) André Gide zarfı veya paketi açmadan sahibine geri göndermiştir.

Proust'un kanaati şöyle oluşur: Eliyle özel bir düğüm attığı kurdele, paket eve geri geldiğimde milim bozulmuş değildir.

Gide'i oldukça kollayan bir açıklamadır bu esasen. Ünlü romancı Proust'a duyarsız kalabilmişse, nihayetinde dosyayı açıp içindekileri okuma zahmetine katlanmadığı içindir. Gide, ne tuhaftır ki, bu yorumu hep reddeder. Onun iddiası, hayır, paketi ve dosyayı açmış, içindekileri okumuştur, lakin salonlarda aylaklık eden bir moden, bir snop olarak tanıdığı Marcel Proust'a edebiyatçılığı yakıştıramamıştır (kitabı geri çevirdikten birkaç yıl sonra önyargılarını itiraf ettiği bir özür mektubu yazıp yollar Proust'a).

Sonradan Gide daha farklı bir açıklama getirir: Kitabı karıştırırken gözü, her beşerin sırtında yer alan “omurga” kemiğinin yanlışıyla bir kahramanın şakağına ya da hiç değilse suratında bir yerlere konuşlandırılmasına takılır. Ünlü editör (ve romancı) böylesine fahiş bir dil hatası karşısında öfkesine yenilip metni okumaktan vazgeçer; işte her şey bundan ibaret. Proust genelde edebiyat dilini, özelde Fransızca’yı yepyeni bir virtüöz ritimle kullanmıştır ama olsun, şakaktaki o omurga yok mu, o omurga...

Bu vakadan çıkarılabilecek hisse, omurgayı şakağa konuşlandıran her yazara mutlaka “buyrunuz, işte yeni bir Proust” muamelesi çekmek gerektiği değilse de, edebiyata yanaşırken dilbilgisi, genel kültür hataları takıntısının, atasözlerini ve deyimleri ve terimleri “doğru” kullanma saplantısının nerelere varabileceğini unutmamak olabilir.

Türkiye’deki edebiyat ortamı böylesi takıntılardan fazlasıyla nasibini alıyor. Sait

Faik'in "bozuk Türkçesi"nden artık söz edilmese de bu ülkede o da az duyulmamış. Şimdi daha çok "ince belli çay fincanları" ve diğer bozukluklar gündemde. Her nesilde denize dahi açılmadan derede boğulmalar. Her devirde düzgün ama risksiz, kolalı lakin serüvensiz, ecza dolabından çıkmış bir Türkçeyle yazılmış metinleri edebiyatın iyisi (ve belki daha ürpertici sözcükle "doğrusu") diye sunma gayretleri.

Proust'un mondenliği ve snopluğuna gelince. Türkçede taze çıkmış **Guermantes Tarafı** ardından dünün nostaljisi ve bugünün küçümsenmesiyle dolu, elit ve eski zengin (nihayet cumhuriyetin eliti ve eski zengini) bir nobran sınıf, çağın bu büyük romancısında yeni bir destek bulduğunu düşünebilir.

Ama gün (ve yeni bir bölüm) gelecek, o zevklerle zarafetlerin Proust'un nazarında sadece birer kod, neredeyse birer robot

davranışı olduğu da ortaya çıkacak. Narin aristokratların, yakın arkadaşları Swann'ın kanserini öğrenince takınacağı o kaba davranış, duyarsızlık, Dreyfus olayında sergileyeceği tutum, Balzac'a edebi değeri için değil hep yüzeysel nedenlerle, nihayetinde sadece “sosyal gerçekçiliği”nden ötürü ayılıp bayılmaları... Kısaca, temel kalınlıkları. Proust dünyada hâlâ pek çok okur nezdinde sofistike zevkler, dandy'likler, nostaljiler, antika dolu evler ve can çekişen sınıfların dayanılmaz cazibesi anlamına gelse de şükür onda neredeyse bir Nietzscheyen sertlik, dondurucu bir umutsuzluk, bir ölüm portreciliği bulanlar da çıkıyor her zaman. Marjinallerin hayat çekirdeğine, umutsuzca da olsa, en fazla onun yaklaştığını teslim edenler de. Hiç “tipi olmayan” bir kadına vurulan ve hiç ait olmadığı bir çevrede dolaşan Swann gibi marjinal, eşcinsel Charlus gibi marjinal, her iki marjinalliği birlikte taşıyan Proust'un ta kendisi gibi marjinal.

Bir romancıyı sevmek, ne tuhaf, onu sadece kendinizin ve size yakın olanların en iyi anladığını sanma sanrısına (yanılgısına) kapılmaktır biraz da. Benim de yaptığım belki sadece bu.